

ТОШКЕНТ САВДОГАРЛАРИНИНГ ТУРКИЯ БОЗОРЛАРИДАГИ ХАРИД ХОТИРАЛАРИ

Шаходат Юсубжон қизи Охунжонова

Таянч докторант,

ЎзР ФА тарих институти

oxunjonova1191@mail.ru

Аннотация: Ушбу мақолада жамият ҳаётида савдогарлик фаолияти билан шуғулланувчиларнинг тутган ўрнига аҳамият қаратилган. Тижорат фаолияти бозорни моллар билан тўлдиришга, аҳоли талабини қондиришга хизмат қилганлиги кўрсатилган. Шунингдек тадқиқотда кейинги йиллардаги моки савдо фаолиятига киритилган ўзгариш ва янгиликлар ёритилган.

Калит сўзлар: савдо, тижорат, бизнес, савдо, халқаро савдо, бозор, иқтисод, тадбиркорлик.

ВОСПОМИНАНИЯ ТАШКЕНТСКИХ ТОРГОВЦЕВ О КУПЛЯХ НА РЫНКАХ ТУРЦИИ

Шаходат Юсубжон қизи Охунжонова

Базовый докторант,

Институт истории АН РУз

oxunjonova1191@mail.ru

Аннотация: В данной статье раскрываются роль занимающихся челночной торговлей лиц в обществе, а также значение их коммерческой деятельности для насыщения рынка необходимыми товарами и удовлетворения потребностей населения. Кроме того, в исследовании отображены ряд нововведений и изменений, используемые в последние годы при осуществлении челночным бизнесом.

Ключевые слова: торговля, коммерция, бизнес, торговля, международная торговля, рынок, экономика, предпринимательство.

PURCHASE MEMORIES OF TASHKENT MERCHANTS IN TURKISH MARKETS

Shahodat Yusubjon kizi Okhunjonova

PhD student,

Institute of History of the Uzbekistan Academy of Sciences

oxunjonova1191@mail.ru

Тарих / История / History

Abstract: This article the role of persons engaged in Shuttle trade in society, as well as the importance of their commercial activities for raising the market with necessary goods and meeting the needs of the population. In addition, the study shows a number of innovations and changes used in recent years in the implementation of the Shuttle business.

Key words: trade, commerce, business, trade, international trade, market, economy, entrepreneurship.

Кириш

Ўзбекистоннинг фаол ташқи сиёсати туфайли барча давлатлар билан ўзаро манфаатли ва дўстона алоқаларни йўлга қўймоқда. Бунга мисол тариқасида Ўзбекистон-Туркия савдо-иқтисодий алоқаларини кўришимиз мумкин. 2017 йил 25 май куни Тошкентда ўтказилган Ўзбекистон ва Туркия ўртасидаги савдо иқтисодий ҳамкорлик бўйича IV Ҳукуматлараро комиссия йиғилишида Туркия иқтисодиёт вазири Ниҳат Зейбекчи иқтисодий ва тижорий алоқалар мустақамланган тақдирда сиёсий алоқалар ҳам яхшиланиб боришини айтиб ўтган [1]. Шунингдек, 2019 йил 9 сентябр куни Ўзбекистон Республикаси Савдо-саноат палатаси ва Туркия давлатидаги Ўзбекистон Республикаси элчихонаси билан ҳамкорликда “Ўзбекистон-Туркия” ишбилармон доира вакилларининг бизнес-учрашуви «B2B» бўлиб ўтди. Асосий мақсад савдо-иқтисодий, сармоявий, транспорт-коммуникация ва ахборот технологиялари соҳаларида ҳамкорликни янада кенгайтириш масалаларини муҳокама қилишдан иборат. Туркия делегацияси таркибида қурилиш, соғлиқни сақлаш, туризм, логистика ва АКТ соҳасида фаолият юритаётган етакчи компаниялар вакиллари иштирок этди.

Делегация раҳбари, Туркия Ўзбекистонни минтақадаги асосий ҳамкор сифатида кўриб чиқаётганини ва самарали ҳамкорликни янада

кенгайтиришдан манфаатдор эканини таъкидлади. Хусусан, Ўзбекистондаги иқтисодий ўсиш суръатлари, бизнес алоқаларни ривожлантириш учун яхши асос бўлиб хизмат қилиши эътироф этилди. Туркия ишбилармон доиралари делегациясининг ташрифининг асосий вазибалари савдо-иқтисодий ҳамкорликнинг истиқболли йўналишларини аниқлаш ва потенциал имкониятларни биргаликда кўриб чиқишдан иборат экани қайд этилди [2].

2019 йил январь-май ойларида Ўзбекистон Республикаси ва Туркия Республикаси ўртасидаги ўзаро товар айланмаси ўтган йилнинг шу даврига нисбатан 17.5% га ўсиб, 953,2 млн. АҚШ долларини ташкил қилди. Шу ўринда айтиш жоизки, Ўзбекистонга бўлган давлат ташрифи давомида Ўзбекистон Савдо-саноат палатаси ва “MUSIAD” ташкилоти ўртасида ҳамкорлик битими имзоланган бўлиб, Тошкент шаҳрида “MUSIAD” нинг ваколатхонаси очилган [3].

Натижа ва муҳокамалар

Ўзбекистон ва Туркия ҳамкорлиги ўртасида ҳамкорлик илдизлари узоқ тарихга эга бўлиб, Туркия Ўзбекистон мустақиллигини биринчи бўлиб тан олган давлатдир. Ўтган асрнинг 90 йиллари бошларида Тошкентга келган Турк савдогарларидан бири Аҳмет Демир хотираларига кўра, у дастлаб Тошкентга келганда уйга қандайдир ютуққа эришган ҳолда қайтишни истаган, лекин шаҳарни, тили ва

Тарих / История / History

бозорини билмаган ҳолда Тошкентда ярим йил яшаган. У меҳмонхонада туриб, бозорни ўрганишга улгурган. Баққолликларда нима бор-у, бозорларда нималар сотилиши, дўконларда деяли ҳеч нарса йўқлиги, сифатсиз қоғоз, хунук совун, фақат пахта ёғи сероблигини кўрган. Синаб кўриш учун дастлаб иккита катта юк машинасида мазали макарон, ширинликлар ва бошқа маҳсулотлар буюртирган. Бир ойда маҳсулотлар етиб келган. Шу давр давомида у марказий банк билан рублни долларга алмаштириш борасида маслаҳатлашган. Бу жуда мураккаб бўлиб, ҳеч ким қандай қилса тўғри бўлишини айта олмаган. Аҳмет Демир маҳсулотларни сотишга муваффақ бўлиб, анчагина рубль ишлаган. Валютани алмаштириб беришга кўнадиган ташкилот ҳам топилган. Кейин бизнес ривожланиб, кенгая борган. Аҳмет Демир - Ватанимиз Туркия бўлса ҳам, Ўзбекистонни севамиз, бу ерда қувонч билан ишлаганмиз, халқни, дўстларимизни жуда севганмиз, ҳар доим янги имкониятлар томон қараш, фойдани қандай ошириш мумкинлигини ўйлаганмиз – деб таъкидлаган” [4].

Ўзбекистонлик хусусан, Тошкент шаҳри тужжорлари орасида эса Туркия бозорларидан маҳсулот олиб келувчилар кўпчиликини ташкил қилиб улар асосан юқори брендли маҳсулот сотувчи йирик савдогарлар ҳисобланган. Савдогарлар томонидан Туркиядан импорт товарлари сифатида асосан, трикотаж, чарм ва олтин буюмлари олиб келинган [5].

Кўплаб савдогарларнинг “оғзаки тарих” хотираларига суянадиган бўлсак Туркиянинг Лалели бозори уларнинг энг кўп қатнайдиган бозорлари ҳисобланиб, Лалели бой ассортименти билан машҳур бўлган Истанбулнинг улгуржи

туманидир. Брендли маҳсулотлар сифати юқори нархларга мос келади. Ҳар қандай мижоз учун моллар мавжуд бўлиб, аёллар, эркаклар ва болалар буюмларини топиш мумкин бўлган. Улгуржи савдога борадиганлар,

4-5 кун ичида ҳам бутун ҳудудни айланиб чиқишнинг иложи йўқлигини айтишган. Ушбу бозорнинг қулайлиги сифатида одатда битта йирик дўконда барча кийим маркалари йиғилганлигини таъкидлаганлар. Шунингдек, Лалелининг афзалликларидан яна бири, сотиб олинган барча маҳсулотларни меҳмонхонага этказиб бериш хизмати мавжуд.

Респоденларнинг маълумотига кўра, Осман Бай бозори ҳам улгуржи бозор бўлиб, унда товарлар Лалелига қараганда 2-3 долларга арзонроқ ва товарларнинг ассортименти унчалик катта эмас. Ушбу бозорда кўпроқ эркаклар маҳсулотларининг танлови мавжуд. Осман Бай бозорининг афзаллиги шундаки, дўконлар кўчалар бўйлаб тарқатилади, яъни барча эркаклар ассортименти битта кўчада, аёллар бошқасида ва болалар дўконлари алоҳида кўчада жойлашган. Турк савдогарлари қандай хизмат кўрсатишни яхши биладилар, камдан-кам ҳолларда чегирмалар беришади, чунки улар энг арзон нархларда сотишади [6].

Туркия бозорлари асосан улгуржи сотувчилардан иборат бўлиб, Лалели бозорида чарм ва чарм маҳсулотларининг катта танлови мавжуддир. Шунингдек, Туркия бозорларида савдогарларнинг вақти кўпроқ бўлса буюртмасига мувофиқ ҳар қандай мураккабликдаги маҳсулотни тикадиган устахоналар фаолият юритиши мижозларни эҳтиёжларини

Тарих / История / History

яхши ўрганганларидан далолат беради. Юз йиллар олдин бўлгани каби, ушбу бозорда ҳам турк гиламларининг катта танлови мавжуд бўлиб, бозорга ташриф буюрувчилар турли хил материаллардан гилам тўқиш, жун иплар ва бошқа пол қопламаларини ясаган аёлларни кўришлари мумкин бўлган.

Дўконлар якшанбадан ташқари, иш кунларида 09:30дан то 13:00гача ва 14:00 дан то 19:00гача ишлаши, дўконлар ва туристик марказларда иш жадвали деярли мавжуд эмаслиги, туристик мавсум вақтида эса улар ярим тунгача иш юритишлари қулай ҳисобланган. Харид қилиниши мумкин бўлган нарсалар: тери ва тўқимачилик маҳсулотлари, заргарлик буюмлари, гиламлар ва ипак газламалар. Совғалар (сувенирлар): роҳат-луқум, шарқ ширинликлари, кўз балосидан асровчи тумор, табиий денгиз булутлари, сопол ва чиғаноқдан тайёрланган маҳсулотлардир. Туркияда энг юқори ва машҳур брендлар остида ишланган қалбаки моллар жуда кўплаб учрайди (кўзойнаклар, соат, камар, сумка, кийим – кечаклар), уларни фақатгина паст нархи ва сифати орқали ажратиш олиш мумкин [7].

Мамлакатга кириш ва чиқиш қоидаларига кўра қуйидаги нарсаларни божсиз олиб киришга рухсат этилади: 20 қути сигарет ёки 50 дона сигара, ёки 200 г тамаки, 3 шиша спиртли ичимликлар, 2 шиша вино, сувенирлар ва совғалар ва уларнинг қиймати 200 Евродан ошмаслиги лозим; озиқ-овқат маҳсулотлари, косметика эса, шахсий эҳтиёж доирасида олиб кирилиши лозим. Кундалик рўзғор буюмлари ва турли техникани фақатгина 1 тадан олиб кириш мумкин. Таркибида кўп миқдорда наркотик бўлган дорилар, наркотик, қурол-яроғ, антиквариат, қадимги

гиламларни олиб кириш таъқиқланган. Мамлакатдан чиқиб кетишда тилла, техник буюмлар ва гиламлар учун декларация тўлдирилиши лозим. Жисмоний шахсларга божсиз молларнинг умумий қиймати 1000 Евродан ошмаса, ҳамда умумий оғирлиги 200 кгдан ортмаса олиб чиқиб кетиш рухсат этилган. Хорижий валютани олиб киришнинг миқдори чегараланмаган, бироқ олиб кирилган валюта миқдорининг умумий қиймати 5000 Евродан ортиб кетса, у ҳолда мазкур валюта миқдорига декларация тўлдирилиши белгиланган. Турк лирасини эса, фақатгина 1000 Евро эквивалентидагина олиб чиқиб кетишга рухсат берилган. Уй ҳайвонларини олиб чиқиб кетишда эса, уларга барча эмлашлар, шунингдек, қутуришга қарши қилинган эмлашлар кўрсатилган ветеринар гувоҳномаси берилиши белгиланган.

Савдо тизими ҳозирги кунда анча ривожланди. Бугун савдогарлар юкларини ўз елкаларида кўтариб юришмайди, бири биридан оғир тугунлар кўтариш замони ортда қолди. Ҳозирда харид қилинган молларни аравакашлар ўз аравакашга ортиб савдогарнинг автобусига жойлаштириб беради. Харид қилинган маҳсулотлар омборхонага ёки савдогарнинг уйига олиб борилади. Туркияга бориб, у ердан товар олиб келиш ҳақида сўз кетганда, масала бир оз бошқачароқ. Савдогарлар саёҳатчи бўлиб меҳмонхонага жойлашадилар, ўша ерда ўзларига керак бўлган улгуржи бозорнинг манзилени аниқлаб, бозорга фақат маҳсулотга буюртма бериш учун жўнайдилар. Буюртма берилгандан кейин, тадбиркор меҳмонхонага юксиз қайтади, молни меҳмонхонага кейинроқ дўкон ходимлари ўз ҳисобидан олиб келадилар. Қолган харажатларни: юкни аэропортга

Тарих / История / History

олиб бориш, аэропортдан уйга олиб бориш ва бошқа харажатларни савдогар ўз ҳисобидан тўлайди. Бугунга келиб овқатланиш соҳасидаги ўзгаришлар боис бозорларнинг ўзида кафе ва чойхоналар очилди, энди овқатлар тўппа-тўғри сотувчи пештахтасигача олиб борилмоқда. Савдогарларга хизмат кўрсатаётган кишилар ўз мижозларини қадрлайдилар, чунки бозорда рақобат кучли ва ҳар қандай хато мижозни йўқотишга олиб келиши мумкин.

Респондентларнинг маълумотларига кўра, савдо жараёнида эркак савдогарларга нисбатан аёл савдогарларнинг ҳаридорлар билан яхши муносабат ўрната олиши кучли эканлигини таъкидланган. Бундай ҳолатлар кўпроқ оилавий кўринишда

савдо қилувчи оилаларда кузатилган бўлиб, эркак савдо-сотик қилган пайтга нисбатан аёлларнинг савдода бўлган пайтида кўпроқ савдо-сотик қилиниши кузатилган. Шунингдек, аёлларнинг савдо жараёнида қатнашишларида кўплаб қийинчиликларни ҳам бошдан кечиришган. Ички кийимлар улгуржи савдоси билан шуғулланувчи савдогар аёлларнинг берган маълумотлари эса уларнинг ниҳоятда ҳаракатчан эканлигини исботлайди. Уларнинг маълумотларида айнан нимага Туркия бозорларидан маҳсулот олиб келишга боришларининг сабаблари сифатида бренд маҳсулотларга бўлган талабнинг кучли эканлигини таъкидлаганлар [Оғзаки тарих маълумотлари].

Респондентларнинг савдо фаолияти турига кўра тақсимланиши
(% ҳисобида)

Оғзаки суҳбатда иштирок этган Туркия маҳсулотлари билан савдо қилувчи респондентларнинг кўпчилиги қисмини кийим кечак (46,4%) ва айнан бир турдаги маҳсулот савдоси (31,5%) билан фаолият юритаётган тадбиркорлар ташкил этади. Шунингдек, сўровда савдогарларнинг турли ихтисослашганлиги – аёллар кийимлари, эркаклар кийимлари, болалар кийимлари, парфюмерия маҳсулотлари,

сочиқ-дастурхон, қимматбаҳо пальтолар, оёқ кийимлари, (13,5%), дастурхон ва ўрин кўрпа маҳсулотлари (10,4%), ички кийимлар (2,4%) ва бошқа маҳсулотлар савдоси билан фаолият юритаётган савдогарлар иштирок этишган.

Ўтказилган сўров натижаларига кўра айрим савдогарлар кўп йиллар давомида Туркия бозорларига қатнаганликлари сабабли у ердаги савдогарлар билан яхши, ишончли

Тарих / История / History

алоқаларни йўлга қўйишган. Шу сабабли савдогарнинг ўзи ҳар доим ҳам маҳсулот олишга бормасдан қўл остида меҳнат қилаётган ёрдамчиларини ҳам юборишларини таъкидлашган. Унга кўра, респондентларнинг ярмига яқини (43,3%) фақат ўзи бориб келишини, 12,5 фоизи ўғли ёки ака-укаларини, 12,1 фоизи ёрдамчи ишчиларини юборишини таъкидлаганлар.

Хулоса

Билдирилган маълумотлар асосида шундай хулосага келишимиз мумкинки, савдо аҳли бозордан фойда топиш мақсадидаги жамиятнинг ўта фаол тоифасидир. Улар мижоз ва бозорни ўрганиш юзасидан доимий тадқиқот олиб борадилар. Турк ва ўзбек савдогарларининг ўхшаш ва фарқли жиҳатлари мавжуд бўлиб, буларга савдо қилиш усули, мижозларга ҳурмат ва имтиёзлар яратиш беришларида кузатиш мумкин.

Оғзаки тарих маълумотлари:

Умида Қаҳрамонова 1966 йилда Тошкент шаҳрида туғилган. Суҳбат 2019 йил 20 январь куни ўтказилган.

Саидазимов Саидаброр, 1987 йилда туғилган. Тошкент шаҳар Олмазор туманида яшайди. Суҳбат 2019 йил 29 октябрь куни ўтказилган.

Турғунов Шерзод, 1983 йилда туғилган. Тошкент вилояти Янгийўл шаҳрида яшайди. Абу Саҳий савдо мажмуасида савдо фаолияти билан шуғулланади. Суҳбат 2019 йил 29 октябрь куни ўтказилган.

Маҳмудов Анвар, 1986 йилда туғилган. Наманган шаҳрида туғилган. Ишлаб чиқарувчи тадбиркор, Абу Саҳий савдо мажмуасида савдо фаолияти билан шуғулланади. Суҳбат 2019 йил 2 ноябрь куни ўтказилган.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. O`zbekiston-Turkiya: savdo-iqtisodiy aloqalari avjida: www.trt.net.tr 06.10.2019
2. “Ўзбекистон-Туркия” ишбилармон доира вакилларининг бизнес-учрашуви Савдо саноат палатаси расмий сайти <http://www.chamber.uz/uzk/news/4907>
3. Ўзбекистон ва Туркия ишбилармон доиралари иштирокида бизнес-форум ва “B2B” учрашуви ўтказилди. <http://www.chamber.uz/uzk/news/4975>
4. Аҳмет Демир: “Ўзбекистон биз учун эртақдаги мамлакат эди” <https://kommersant.uz/a-met-demir-uzbekiston-biz-uchun-ertakdagi-mamlakat-edi/>
5. turkey-info.ru
6. <https://weproject.media/articles/detail/optovye-rynki-v-stambule-gde-kupit-veshchi-po-nizkoy-tsene/>
7. <https://otpusk.uz/uz/turkey/>